

לרבות לחיוב תשלומי "נזק" בשוגג כמזיד ובאונס (2) כרצון (3) ולא אמרינן: פטור הוא מתשלומין, דומיא דשאר "ארבעה דברים", שאינו מחוייב אלא אם היה "מזיד" או לפחות "קרוב למזיד".

ומשנינן: מהאי קרא יש ללמוד לחייב על צער במקום נזק, וגם לחייב על השוגג כמזיד, כי אם תאמר: לא בא הכתוב אלא ללמדינו חיוב תשלומי צער במקום נזק, אם כן, נכתוב קרא: "פצע בפצע", (4) ומאי "פצע תחת פצע"? שמעת מינה תרתי. (5)

רב פפא משמיה דרבא אמר: וכולן

אמר [פירש] רב זביד משמיה דרבא: אמר קרא [שמות כא כה] "פצע תחת פצע" ומקרא יתר הוא ללמדינו ליתן צער אף במקום נזק. (39)

ומתמהינן: האי קרא "דפצע תחת פצע" מבעי ליה.

פג-ב החובל בחבירו בשוגג, פטור מתשלומי שבת, ריפוי, צער ובושת, ואינו מחוייב אלא במזיד או קרוב למזיד, דומיא ד"כי יריבון אנשים" [שמות כא יח] דהתם כתיב ריפוי ושבת — רש"י כו א. (1)

להשמר מלהזיק — "חזון איש" יא כא.

3. מזיד ורצון חדא מילתא היא אלא תנא רצון אצל אונס — רש"י עבודה זרה נד א ד"ה מזיד.

4. והוה דרשינן: פצע — זה הנזק בפצע — גם הצער שבפצע, והא דכתב "פצע תחת פצע" הוי יתור לשון ושמע מינה תרתי — רבינו חננאל כו ב. ואם תאמר: הא לעיל ה א ילפינן דמשלם במיטב מגזירה שוה "תחת" — "תחת", אם כן אין כאן יתור לשון, דהא איצטריך "תחת" לגזירה שוה! יש לומר: אף "פצע בפצע" משמעותו "תחת פצע" ושפיר ילפינן גזירה שוה אם כן הא דכתב רחמנא "תחת פצע" יתור לשון הוא לרבות צער במקום נזק — "הלכה למשה". [כעין זה כתב רש"י לעיל ה א לענין "נפש בנפש" דעדים זוממין].

5. צער במקום נזק, ומזיק באונס שחייב בנזק ולא בארבעה דברים.

ואם תאמר: כיון דהאי קרא מיריש אף לענין צער, אם כן אמאי לא נימא אף לענין צער שוגג כמזיד ואונס כרצון?! יש לומר: חיוב באונס ושוגג חידוש הוא,

שאינו מצטער כל כך, וזה חתכה בברזל וציערו, וכן הוא במאירי כו ב. [וצריך תלמוד, אטו שותף החולק רשאי להזיק תוך כדי חלוקה?]

39. וממה שחייבה תורה צער במקום נזק יש ללמוד גם לגבי שבת ריפוי ובושת — תוספות כו ב ד"ה האי.

1. א. אין חיוב בושת אלא במתכוין לכך, אמנם אם נתכוין להזיק אף על פי שלא נתכוין לבייש חייב לשלם — לעיל כו ב.

ב. הא דבעינן בצער קרוב למזיד, ראה בהערה להלן.

2. נחלקו הראשונים מה הוא "אונס" שחייבתו תורה ב"נזק"?

א. שיטת התוספות [כז ב ד"ה ושמואל]: "אונס גמור" אין אדם המזיק מתחייב, ואף לא באונס כעין גניבה, אלא רק באונס כעין אבידה הוא מתחייב [ולדעת הריב"א "בשיטה מקובצת" כז א אף ב"אונס כעין גניבה" חייב אדם המזיק]. ב. שיטת הרמב"ן [בבא מציעא פב ב]: אדם מועד לעולם, היינו אפילו באונס גמור, כל שהיה לו להעלות בדעתו שיתכן ויארע נזק, והיה יכול

ופרכינן: ואכתי מבעי ליה לכדאמרן [לעיל עמוד א] למתני ביה קרא בריפוי, לאשמועינן חיוב תשלומין באגד יתירה או בעלו בו צמחים מחמת המכה, ומגלן למילף מיניה הא דריפוי במקום נזק!?

ומשנינן: אם כן לימא קרא בלשון שוה: או רפא רפא, או ירפא ירפא, מאי "ורפא ירפא"? — שמעת מינה למידרש נמי ליתן רפואה במקום נזק.

שואלת הגמרא: מדקתני וכולן משתלמין במקום נזק, מכלל [משמע] דמשכחת להו שלא במקום נזק, והיות ויש אופנים ששבת, ריפוי, צער ובושת מצויים בלא נזק, על כן היתה הברייתא צריכה לחדש שחיובן שייך אפילו במקום נזק.

ואכן, שלא במקום נזק, היכי משכחת לה [היכן תמצאם]!?

ומפרשינן: צער שלא במקום נזק משכחת

משתלמין במקום נזק יש ללמוד מהא דאמר קרא: [שמות כא יט]: "ורפא ירפא" בלשון כפולה, ולמדנו לחייבו ליתן רפואה במקום נזק, שאם חבל בו ונפחת מדמיו, מחוייב הוא לרפאותו, מלבד מה שצריך לשלם לו את נזקו. וכשם שברפואתו מתחייב הוא לשלם אף במקום נזק, כך הדין אף בצער, שבת ובושת.

ופרכינן: היאך ילפינן מהכא ליתן רפואה במקום נזק, הא האי קרא ד"רפא ירפא" מבעי ליה לכדריש תנא דבי רבי ישמעאל!?

דתנא דבי רבי ישמעאל: "ורפא ירפא" — מכאן שניתנה רשות לרפא לרפאות: אם כן, מנין לנו ללמוד מכאן גם על חיוב רפואה במקום נזק! (6)

ומשנינן: אם כן, נכתוב קרא: "ורופא ירפא", מאי ורפא, שמעת מינה נמי ליתן רפואה במקום נזק.

ב. ויש לתמוה, אם נימא דרב פפא סבירא ליה: לא דרשינן הך קרא לכדרכי ישמעאל, איך פליג רב פפא האמורא על התנא דבי רבי ישמעאל!?! ובהגהות מהרי"ץ חיות תמה על כך שהרמב"ם לא הזכיר הך דרשא ד"רפא ירפא" ובפירוש המשנה נדרים לח ב כתב הרמב"ם: חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל, וזה נכלל בפירוש מה שאמר הפסוק [דברים כב] "והשבותו לו" — לרפאות את גופו, שהוא כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו או בגופו או בממונו או בחמתו, ותמוה מדוע השמיט הרמב"ם את הדרשא המפורשת בסוגיא לענין רפואת גופו!?

ויש שפירשו דרב פפא סבירא ליה כשאר תנאי [רבי יהודה ורבנן קמאי] דלא דרשי ליה

לפיכך לא מוקמינן הך דרשא אלא לענין נזק דאיירי ביה עיקר קרא — תוספות כו ב. והראב"ד [שם] תירץ שמסתבר להשוות צער לריפוי שבת ובושת.

6. א. בפשוטו הכוונה: אם לא בא הכתוב אלא לתת רשות לרופא לרפאות, לכתוב להדיא "ורופא ירפא", ומדכתיב "ורפא ירפא" שמע מינה נמי ליתן רפואה במקום נזק, ולפי זה למסקנה ילפינן מהאי קרא שלש ילפותות, [וכן משמע ב"שיטה מקובצת" בשם גאון] אך יש שפירשו דהכי קאמר: מדלא כתיב ורופא ירפא, שמע מינה לאו להכי אתי קרא אלא לרפואה במקום נזק — ראה בספר "הליכות עולם — יבין שמועה" [שער ב פרק ב דף טז ב.]

פחת ערכו אלא **דצריך לאותבי ליה סמא** אחרנא **לאנקוטיה גוונא דבישריה**. [צריך לתת על אותו מקום סם אחר כדי להחזיר לבשר את מראיתו].

שבת שלא במקום נזק משכחת לה: כגון **דהדקיה באינדרונא ובטליה**. [סגר אותו בחדר ועל ידי כך אינו יכול לצאת למלאכתו].⁽⁷⁾

בושת בלא נזק משכחת לה: כגון **דרק ליה**

לה: **כדקתני מתניתין: צער — כוואו בשפור או במסמר, ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה**. וכשאינו עושה "חבורה" הרי הוא צער שאינו במקום נזק.

ריפוי שלא במקום נזק משכחת לה: כגון **דהוה כאיב ליה מירי וסליק ואייטי ליה סמא חריפא ואחוריה לבישריה**. [כשהיתה לו מכה בכשרו והיתה מתרפאת, והוא בא ונתן על גבה סם חריף מדאי שהפך את מראה בשרו לחיוור כמראה צרעת]. ובאופן זה, לא

בנעילת הדלת, ומאי נפקא מינה אם דחפו אל החדר או לא! ? וכתב שאכן הרמ"ה פליג וסובר שחייב גם אם מונע אותו ממלאכה בלא שעשה מעשה בגופו.

ג. כתב הרא"ש [פרק כיצד הרגל סימן ו]: אפילו גירש חברו מביתו [העומד להשכרה] ונעל הדלת בפניו, אין זה אלא גרמא בעלמא ולא מיחייב [לשלם מה שהפסיד בכך שלא השכיר את ביתו]. והב"ח [שסג ו] תמה: מאי שנא מהא דאהדקיה באינדרונא דמיחייב לשלם לו שבת! ?

ותירץ הב"ח: יש לחלק בין אהדקיה באינדרונא דהוה ליה מזיק בידיים היות ומיד כשהכניסו לחדר התחיל ההיזק לבין גירש חברו מביתו ונעל הדלת בפניו שלא התחיל ההיזק מיד אלא אחר כך כשלא יוכל להכניס דיווריו בתוכו מפני נעילתו ואלמותו.

אך ב"קצות החושן" [שסג ג] תמה על דבריו: הרי גם באהדקיה באינדרונא ההפסד בא אחר כך — שאינו יכול אחר כך להשכיר את עצמו! ? וכתב ב"קצות החושן" שהחילוק בין הנידונים הוא כך: חיובא דאהדקיה באינדרונא הוא משום "שבת", וקיימא לן [חושן משפט שז ו]: אין שבת לבהמה ולא לשום נזקי ממון. לפיכך המונע אדם מלהשכיר את ביתו, אינו

לקרא להא דניתנה רשות לרפא אלא לריפוי באגד יתירה. והרמב"ם פסק כוותייהו, דלא כרבנן בתראי. [וכן הוא ב"מראה הפנים" על הירושלמי].

7. א. כתב הרמב"ן ב"דינא דגרמי" [עמוד קפד בהוצאת מכון מערבא]: שבת שחייבה עליו תורה היזק ניכר הוא, ואפילו בהדקיה באינדרונא, ואי קשיא לרבנן דלא דייני דינא דגרמי היכי מיחייב, הא אינו אלא גורם לו לבטלו ממלאכתו וגורם לו שלא ירויח! ? לא קשיא דכיון דהדקיה, מההיא שעתא הוא דאפסדיה עד דפתח ליה. וראה ב"ברכת שמואל" סימן ה.

ב. כתב הרא"ש: ומסתברא דמיירי שהכניסו לחצר וסגרו בתוכו, אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו הפתח גרמא בנוזיקין הוא. [לכן עבד עברי שברח מעם אדוניו פטור מלשלם לו על ביטול מלאכתו — ראה ריטב"א קידושין טז ב. ואשה שלא עשתה מלאכה לבעלה פטורה מטעם זה — "אבני מילואים" ע ג].

וב"חידושי רבי שמואל" [בבא קמא סימן יח אות ז] תמה על דברי הרא"ש: הלא מה שחידשה תורה בחיוב שבת הוא לחייבו על מה שנטל ממנו את כושר המלאכה, וזה נעשה

באפיה [ירק בפניו⁽⁸⁾] וביישו, דלא אפחתיה מכספיה ואין בו צער ולא ריפוי ושבת.

שנינו במשנה: **שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין**, שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו.

תנו רבנן: שבת [דמי ביטולו ממלאכתו במשך ימי חוליו] כיצד מעריכים אותה רואין

אותו כאילו הוא שומר על גינה של קישואין ומשלם לו עבור כל ימי חוליו, סכום השה למשכורתו של שומר קישואין באותה תקופה.⁽⁹⁾

ואם תאמר ותשאל: הרי לקתה מדת הדין כלומר, אין עושים עמו כהוגן, שהרי דכי מתפח האי גברא [מעיקרא כשהיה בריא]⁽¹⁰⁾ לאו אנרא דשומר קישואין בלבד הוה שקיל,

מחוייב משום "נזק" אלא משום "שבת", ואין שבת בנזקי אדם בשור.

[בביאור הגר"א שפח לח משמע שהחילוק בין אדם לבהמה הוא דבאדם נחשב מעשה בידים ובהמה הוי גרמא בעלמא.]

ושיטת הרמ"ה [הביאו בנמוקי יוסף לעיל כ [א] שאף גירש את חבירו מביתו ומנע אותו מלהשכירו הרי הוא חייב מדין "שבת" אם עומד הבית להשכרה.

וביאר ב"חידושי רבי שמואל" [שם] שאין זה שבת דבהמה, אלא שמנע את הבעלים מלהרויח. וסובר הרמ"ה שלא רק אם מבטלו ממלאכה שייך חיוב שבת, אלא גם כשמונעו מלהרויח. [וגם אין צריך שיעשה מעשה בגופו של נזק.]

ד. ב"צפנת פענח" כתב דהא דחייב הבעל במזונות אשתו, אם הגיע זמן נישואין ואינו נושא אותה [כתובות נז א] הוא משום גדר שבת דהדאק באינדרונא, דכיון דהוא מחוייב לישא אותה, ואז יתחייב לה מזונות, שוב הוה מזיק במה שאין נושאה.

וכן הא דאמרינן בירושלמי [סנהדרין א א] דמי שטימא כהן, צריך לשלם לו מה שעל ידי זה אינו יכול לאכול תרומה הוי כמו "שבת".

9. אם היה מלמד תינוקות, לא נאמר כאילו הוא שומר קישואין, כי היות וכאשר יבריא יוכל ללמד תינוקות — ששכרו מרובה, אין משערים אותו כאילו הוא שומר קישואין, וכן אם היה חיט או נוקב מרגליות ושבר את רגלו, לא נאמר כאילו הוא שומר את הפתח, דאם כן לקתה מדת הדין, שהרי עליו לשלם לו בזמן מחלתו את מה שהוא מפסיד, ולא שייך לשער בשומר קישואין או שומר הפתח, אלא בסתם בני אדם שאינם בעלי אומנות — על פי תוספות.

וכתב ב"תוספות יום טוב": הני מילי אם שבתו מרובה משבת של סתם בני אדם, אבל אם מחלתו אינה מונעת אותו מלהמשיך באומנותו, ואילו לשמור קישואין אינו יכול מחמת מחלתו, אזי משערים אותו כסתם אדם היות ומסתבר שלא יפסיד באומנתו ומעלתו, כמו שכתב הרא"ש.

וב"תוספות רבי עקיבא איגר" תמה על דבריו: הלא תשלום שבת הוא כשיעור מה שהחולי מפסידו ממלאכה שיכול לעסוק אחרי שיתרפא, ומאי נפקא מינה שהיה יכול להיות בעל מלאכה אחרת ולהיות נפסד, השתא מיהא לא הפסיד.

10. תוספות, וכן פירש רש"י לפי גירסת המהרש"ל. [ולפני תוספות רבינו פרץ היתה הגירסא ברש"י דלא כמהרש"ל, וראה שם מה שתמהו על פירוש רש"י.]

8. דווקא אם פגע הרוק בגופו, אבל אם לא פגע אלא בבגדיו — פטור כמבואר בגמרא לקמן צא א.

ראוי למלאכות אלו, אבל עכשיו אינו ראוי אלא לשמור קישואים, ועל הפסד המלאכה שבידיו ורגליו השלימות פטור הוא, שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו, (11) ואינו משלם לו אלא מה שהחולי גורם לו עכשיו שלא יוכל להשתכר, והם — דמי שומר קישואים. (12)

אמר רבא: א. קטע את ידו, נותן לו דמי ידו

אלא דלי דוולא [שואב מים בדליים] **ושקיל אנרא** [שכר] מרובה, **אי נמי הוה אזיל בשליחות ושקיל אנרא**, ומדוע אינך נותן לו אלא כשכר שומר קישואין שהוא מועט משכרו של שואב מים ושליח שמבצע שליחויות?!

משיבה הברייתא: **מדת הדין לא לקתה**, כי אמנם כאשר היה בריא בידיו וברגליו היה

חיוב ממוני על פחיתת ערכו של הנחבל אלא הוי דין "כופר לאברים". [כדמשמע בברייתא לעיל פד ב, ראה שם בהערות]. וחיוב כופר דחבלה פוטרו מן החיוב ממון דמזיק, וגם מן החיוב ד"שבת גדולה", ואף אם הודה ונפטר מלשלם את הקנס, מכל מקום המעשה חבלה עצמו הוא מעשה המחייב קנס בלבד [אלא דהכא נפטר מחמת הודאתו], ולכן אין מעשה החבלה מחייב שאר חיובי ממון, ראה שם.

12. א. הקשה המהרש"א: אכן, אם נקטעה ידו אינו יכול לשאוב מים בדלי, ואם נקטעה רגלו אינו יכול ללכת בשליחות, אבל הרי בנקטעה ידו יכול הוא ללכת בשליחות, ובנקטעה רגלו יכול הוא לשאוב מים, ומדוע משלם לו החובל רק דמי שומר קישואים ולא דמי שואב מים או עושה שליחויות ששכרם מרובה?!

וכתב לתרץ בדוחק, דאם ידוע שהוא בעל אומנות זו [שואב מים או הולך בשליחויות], בודאי חייב לשלם לו שבת כאילו היה עושה אותה מלאכה, אבל הכא מייירי בסתם בני אדם, שאין ידוע בו מה מלאכה הוא עושה, ואפשר שהיה בטל מכל מלאכה, על כן אינו משלם לו אלא כפחותה שבמלאכות דשייך בו אם לא היה חולה, דהיינו כשומר קישואים, [ודבר חידוש הוא לשלם שבת לאדם שאינו בטל משום מלאכה].

ב. ובחידושי רבי שלמה היימן [בבא קמא

ובעל המאור פירש "לכי מתפח" — כאשר יבריא, ואף על פי כן אין משלמים לו בזמן חוליו אלא דמי שומר קישואים, ראה בדבריו, ב"מלחמות" ובפירושו ר"י מלוניל.

11. א. משמע דלולא שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו, היה השבת מתחשב בכל אדם לפי ערך של דלי דוולא, ולא אמרינן כפחותה שבמלאכות, אף על פי שאין לו אומנות [כמו שכתבו תוספות] לפי זה אם אהדקיה באינדרונא לאדם זה, שמחוייב לשלם לו שבת, יצטרך לתת לו שבת של דלי דוולא או אזיל בשליחות — חידושי רבי שלמה היימן.

ב. כתב ב"אבן האזל" [חובל ומזיק ה ו]: לשיטת הרמב"ם ש"נוק" הוא קנס, ו"שבת" הוא תשלום ממון, ואם הודה שחבל פטור מלשלם את ה"נוק" וחייב לשלם "שבת", והנה מן הברייתא משמע שאם אינו נותן לו דמי ידו ודמי רגלו, יש לחשב את השבת לפי ערך של דלי דוולא ולא כשומר קישואים, ולפי זה חלוק חיוב תשלום "שבת" של המודה בחבלה, מחיובו על ידי עדים, אם הודה בחבלה צריך לשלם "שבת גדולה" — כאילו יש לו יד ורגל הראויים למלאכה, ואילו אם באו עדים וחייבו אותו בנזק לא ישלם אלא "שבת קטנה" כמי שאין לו יד ואינו ראוי אלא לשמירת קישואים.

וב"חידושי רבי שמואל" [בבא קמא סימן ד ס"ק ו] כתב לחדש שגדר חיוב תשלומי נזק אינו

ולשמור את הקישואין.

ג. סימא את עינו [שתי עיניו] של חבירו, (14) נותן לו דמי עינו לתשלומי "נוק", ולענין "שבת" רואין אותו כאילו הוא מטחינו בריחים, היות ולאחר שיבריא יהיה ראוי לטחינה בריחים.

ד. חירשו [אדם שהכה את חבירו ועשאו חרש] נותן לו דמי כולו, כי מעתה אינו ראוי לשום מלאכה, ואין לו דמים בשוק. (15)

בעי [הסתפק] רבא: קטע את ידו ולא

לתשלומי "נוק", ולענין "שבת" רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין היות ולאחר שיבריא מחולי המכה יהיה ראוי לשמור קישואין.

ב. שיבר את רגלו [שתי רגליו] (13) נותן לו דמי רגלו לתשלומי "נוק", ולענין "שבת" רואין אותו כאילו הוא שומר את הפתח, ונותן לו כשיעור שכרו של שומר הפתח במשך כל תקופת חוליו, אבל כשיעור שכרו של שומר קישואין אינו נותן לו היות וקיטע שתי רגליו אינו יכול להלך סביב הגינה

וכן הוא פשטות לשון המשנה [פג ב]: שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו.

[וכן משמע מדברי רש"י ד"ה אזיל בשליחותא, לפי גירסת מהרש"ל.] ומה שאמרו שבר את רגלו לאו דוקא, אי נמי אם היתה רגלו אחת שבורה ובא זה ושיבר את רגלו השניה — "ים של שלמה".

14. כתבו התוספות: לא איירי באותו שקיטע ידו ושיבר רגלו, דהא בשיבר רגלו אין נותן אלא כשומר הפתח שהיא מלאכה הפחותה מטחינה הריחים, אלא מיירי באדם שאינו קיטע שראוי הוא לטחינה בריחים, אבל קיטע אינו ראוי לכך.

אמנם רבינו יהונתן כתב: סימא את עינו אחר ששבר את ידו ואת רגלו שוב אינו ראוי לשמור את הפתח שהרי לא יכיר בין אותם שבאים לקנות ירק מן הגינה, ובין מי שירצה לגנוב או להזיק, אלא ראוי הוא לצעוק על החמור הטוחן בריחים שלא יתבטל מלסכוב, שאף על פי שאינו רואה בעינו כיון ששומע מה שמצוים עליו בעלי החיטים הבאים לטחון שם ואומרים עשה כן או כן, והוא עושה כמצותן.

15. א. בערכין ב א תנן: חרש שוטה וקטן נידרין ונערכין, כלומר אדם שאומר הרי עלי לתת

סימן יא] תמה על דברי מהרש"א: הלא אם אהדיקה באינדרונא לאדם בריא שאין לו אומנות ידועה, בודאי צריך לשלם לו שבת של דלי דוולא או אזיל בשליחות, כמו שמוכח בכרייתא [ראה בהערה הקודמת], אם כן, אם נאמר דגם בנקטעה רגלו ראוי הוא לדלות דוולא, ובנקטעה ידו ראוי הוא ללכת בשליחות, מדוע לא ישלם לו השבת כמו דלי דוולא!?

ולפי פירושו הראב"ד בסוגיא, קושיית המהרש"א היא היא קושיית הברייתא דלקתה מידת הדין, ומשני שכבר נתנו לו דמי ידו ודמי רגלו, כי הלוקח אינו משלם עליו אלא כשומר קישואים שהיא רוב מלאכתו, וכששמו את הנזק כמה הוא שוה עכשיו בלא יד, נכלל בה גם מה שאינו שואב מים או הולך בשליחותיות. [וב"מראה הפנים" לירושלמי כתב שכן היא שיטת רש"י.]

13. מסקנת תוספות והרא"ש. אבל אם לא נשברה לו אלא רגל אחת ראוי הוא עדיין להיות שומר קישואים, וכמו שאמרו בתוספתא [ט א]: הכהו וקטע ידו וקטע רגלו, אין רואין אותו כאילו עושה סלע ביום וכאילו עושה מנה ביום [כמו מתחילה כשהיה בריא], אלא רואין אותו כאילו חגר שומר קישואין.

אחד כוללים את הכל, ויהיב ליה דמי כוליה
בהדי הרדי [בכת אחת].

או דלמא כל חדא וחדא בפני עצמה אמדינן
ויהבינן ליה.

נפקא מיניה, אם תאמר כל חבלה אומדים
בפני עצמה: דבעי למיתב ליה [לתת, לשלם

אמדוהו בית דין, (16) כמה עליו לשלם, חזר
ושיבר את רגלו ועדיין לא אמדוהו, חזר
וסימא את עינו ולא אמדוהו, ולבסוף חירשו,
מהו דינו, כמה החובל צריך לשלם?

מי אמדינן [האם נאמר]: כיון דלא אמדוהו
מעיקרא בחד אומדנא סגי ליה, אין אומדין
כל חבלה וחבלה בפני עצמה, אלא באומדן

אומנות לבין מה שהוא שוה עכשיו, גדול משוויו
של אדם רגיל שאינו בעל אומנות [שאז היה נותן
לו דמי כולן] דמסתבר שלא יפסיד מחמת
אומנותו ומעלתו [כמו שכתב הרא"ש כעין זה
בסוף סימן ד].

אך ב"ערוך השלחן" [תכ לד] תמה על
דבריהם: חדא, דמלשון הרא"ש משמע דבאו
להקל במי שיש לו אומנות ולא להחמיר, ולדברי
ה"לבוש" וה"פלפולא חריפתא" חומרא היא ולא
קולא!! ועוד, איך יתכן שפחיתת דמיו כשהוא
בעל אומנות תהיה יותר מדמי כולו בסתם בני
אדם!! [וראה שם מה שחילק בין גידון הרא"ש
בסימן ד לגידון דהכא].

ג. כתב הראב"ד: חרש אינו ראוי לכלום מפני
שהאדם קץ בו, ואינו ראוי לכלום.

16. כתב רש"י: ולא אמדוהו בית דין, ולא אמרו
למזיק תן לו כך וכך. וראה לעיל סח ב: גנב
שחייבוהו בבית דין ואמרו לו: "חייב אתה ליתן
לו כך וכך", אכתי גנב הוא, ואם טבח ומכר
משלם ארבעה וחמישה, אבל אם אמרו לו בית
דין "צא תן לו" ואחר כך טבח ומכר פטור
הוא, כי פסק הדין הזה הוא גמר הגניבה וכאשר
הוא טובח ומוכר הוה ליה גולן וגולן אינו משלם
ארבעה וחמישה. משמע, שאומדן בית הדין
איננו פסק של הערכה ואומדנא בעלמא, אלא
הוי חלות חיוב ממון על ידי אמירתם צא תן לו.

ל"בדק הבית" את דמיו ושוייו של חרש שוטה או
קטן [או שאמר "ערכו" של החרש עלי], חייב
לתת ל"בדק הבית" את שויו של החרש [או את
ערכו — המפורש בסוף פרשת בחוקות].
משמע שיש לחרש שווי ממוני, שאם לא כן אינו
חייב כלום כשאמר דמי חרש זה עלי. ותיקשי
מהכא דאמדינן חירשו נותן לו דמי כולו, משמע
שאין החרש שוה כלום!!

ורבינו יהונתן פירש לשיטתו [בהערה
הקודמת] דהכא מיירי במי שחירשו אותו אחרי
שנשתברו ידיו ורגליו ונסתמאו עיניו ואז אינו
שוה כלום, ושוב לא קשיא מהא דערכין.

אבל התוספות לשיטתם קשיא להו מאי שנא
ההיא דערכין, ומאי שנא הא דהכא!! ותיריך
רבינו תם: יש לחלק בין חרש בידי אדם שאינו
שוה כלום, לבין חרש בידי שמים שעדיין יש לו
שיווי מסויים.

ור"י תירץ: הכא מיירי באדם שאינו בר
אומנות, לפיכך משנתחרש אין לו שום ערך, אבל
בערכין מיירי במי שהיתה לו אומנות מעיקרא,
ויכול הוא להמשיך באותה אומנות שלמד
לעשות קודם שנתחרש.

ב. כתב הרא"ש [על פי דברי ר"י]: אם היה
בעל אומנות ועדיין הוא ראוי לאותה אומנות,
אין נותן לו דמי כולו, אלא שמין אותו כמה
נפחתו דמיו.

וכתבו ה"לבוש" וה"פלפולא חריפתא": דוקא
אם ההפרש בין מה שהיה שוה מעיקרא כבעל

שהרי סכום התשלום נקבע לפי מה שידרוש הרופא על הטיפול בו, ואין זה תלוי אם הוא נחבל כמה פעמים או בבת אחת.⁽¹⁹⁾

וכן לענין "שבת" אין מקום לחשב כל חבלה בפני עצמה, דכיון דיהיב ליה בסופו של דבר דמי כוליה הרי כמאן דקטליה דמי, והא יהיב ליה דמי כוליה, והרי הוא כעבדו שאינו צריך לשלם לו שכר פעולתו.⁽²⁰⁾

אבל לענין תשלומי "צער" ו"בושת" מיהת [על כל פנים] יש לומר: דכל חדא וחדא יהיב, דהא הוה ליה כמה פעמים צער ובושת, או דילמא בחד אומדנא סגי ליה, ומשלם לו על הצער והבושת של כל החבלות כאילו נעשו כולן בפעם אחת.⁽²¹⁾

לן צער ובושת דכל חדא וחדא, והיות ודרך העולם הוא, שאם קובעים תשלום אחד עבור כמה דברים, פוחתים בכך מן התשלום שיצטרף אם יעריכו כל דבר ודבר בפני עצמו.⁽¹⁷⁾

נהי [אמנם] לענין תשלומין דנזק וריפוי ושבת, דכל חדא וחדא לא יהבינן ליה [אין משערים כל חבלה בנפרד]

כי לענין "נזק" אין חילוק אם נשער בנפרד בכמה נפחתו דמיו כל פעם ופעם, או אם נשער את הכל בבת אחת, כי סוף סוף צריך הוא לתת לו את דמי כולו.⁽¹⁸⁾

ואף לענין "ריפוי" אין חילוק בכך, אם הטיפול לא התחיל לפני החבלה האחרונה,

הראשונה חלו חיובי תשלומין, ושוב לא יפטר על ידי שהרופא מוזיל את המחיר היות והוא צריך לטפל בשתים ושלוש הכאות כאחת. והראב"ד כתב: נזק וריפוי דכל חדא וחדא לא יהיב ליה, דהא כמאן דקטליה דמי, ויהיב ליה דמי כוליה, ואין ריפוי למתים. ולדבריו אתי שפיר הא דאמרינן כמאן דקטליה. וב"תורת חיים" כתב שגם לפירוש תוספות ניהא.

20. רש"י. וראה מה שהועתק לעיל [עמוד א הערה 12] מפירוש רש"י על התורה. וכתב הרא"ש: ושבת שבין מום למום פשיטא שיתן לו, כי עדיין היה ראוי למלאכה לכשתרפא כל זמן שלא חרשו, ובשביל איחור השומא עד שנתחרש לא יפסיד, כי בית דין שמין שבת שמזמן החבלה ואילך.

21. כך פירשו תוספות והרא"ש משום דפשיטא שאין לפוטרו מלשלם על הצער והבושת במה שאחר כך חזר וחבל בו עד שחירשו. [והביאו ראיות לכך].

17. רא"ש. [דוגמא לדבר בפרק השואל (בבא מציעא צט ב): לענין חביצא דתמרי שיש בה חמישים תמרים, כשמוכרים אחד אחד נמכרים התמרים בחמישים, ואם מוכרים את כולם יחד הרי הם נמכרים בארבעים ותשע].

18. כן הוא פשוט כוונת רש"י והרא"ש, וראה ב"פפולא חריפתא" אות ז.

19. רש"י. ובתוספות כתבו שריפוי הרי הוא כשבת ובושת שנסתפק בו רבא אם כל חבלה נאמדת בפני עצמה, או דאומדין את כולן יחד.

וביאור מחלקותם יש לומר על פי מה שחקרו האחרונים [בהערה 37 לעיל עמוד א] אם ריפוי הוי חיוב מזיק בתשלומי ממון, או חיוב לרפאותו ממש [או לשכור לו רופא]: אם חיוב הריפוי הוי כפשוטו דין של רפואה, אם כן אין מקום לחייב על מה שהרופא לא גבה. [ומה שהרופא גבה בין חבלה אחת לשניה פשיטא שמשלם הכל, וגם בזה אין מקום לספק]. אבל אם הוי חיוב ממון יש לומר: בשעת החבלה

והיכי דמי? כגון שהכהו על ידו וצמתה [יבשה ונתכווצה] ידו מחמת המכה, וסופה לחזור לבריאותה וכוחה כבתחילה.

מאי דינו? כיון דסופה לחזור לא יחיב ליה ולא מידי עבור ידו, רק שבתו יתן.⁽²³⁾

או דלמא השתא מיהת סוף סוף אפחתיה מכספיה⁽²⁴⁾ ועליו לשלם לו מה שנפחת ערכו על ידי החבלה.

תא שמע ממתניתין [לקמן פז א] דמשלם לו "נזק":

א. החובל באביו או באמו חבלה שיש בה דם [חבורה] חייב מיתת בית דין [חנק].

ב. החובל בחבירו ביום הכיפורים חבלה שיש בה דם, אף על פי שמלאכה היא [נטילת נשמה – שבת עה ב] אינו חייב מיתת בית דין אלא כרת בלבד.

ג. עבר עבירה שמתחייבים עליה מיתת בית דין, ובאותה שעה חבל בחבירו, הרי הוא פטור מלשלם, אבל אינו פטור מלשלם אם

ואם תימצני לומר: כיון דלא אמדוהו מעיקרא, אינו משלם לו על כל צער ובושת בפני עצמו, אלא קא יחיב ליה דמי כוליה כהדי דהדי [אומדין את הכל בבת אחת].

יש להסתפק: אמדוהו בין חבלה לחבלה ואמרו למזיק תן לו כך וכך, ועדיין לא שילם לו עד שחזר וחבל בו, מהו דינו?

מי אמרינן: כיון דאמדוהו כבר ואמרו בית דין למזיק תן לו כך וכך, הרי הוא כגבוי⁽²²⁾ וחדא חדא בעי למיתב ליה.

או דלמא כיון דלא שלים [לא שילם] עדיין, ומחוסר גוביינא הוא, יחיב ליה דמי כוליה.

ומסקינן: תיקו. בעיה זו בספק היא עומדת.

בעי [הסתפק] רבה: הכהו מכה שהוא צריך לשבות ממלאכתו, וסופו להיות שלם כבתחילה ואין כאן אלא שבת, אלא שאם היה בא להמכר עכשיו, היו דמיו פוחתין, נמצאת מכה זו הכאה הפוחתתו עכשיו בדמיה, מהו דינו?

24. א. כתבו התוספות: שאין בני אדם בקיאים להכיר בידו אם סופה לחזור, ולא יכניסו עצמן בספק לקנותו באותם דמים של בריא השולט בשתי ידיו, היות שהם חוששים שמא לא יתרפא עוד, אבל בדבר הידוע לכל שסופו לחזור פשיטא שאינו נותן לו "נזק" אלא שבת של אדם שלם בגופו שאינו עושה מלאכה מחמת חולי.

ב. והנה מן התוספות משמע, שגם בשעת ההכאה ברור הוא שסופה של היד לחזור לבריאותה, אלא שבני אדם שאינם בקיאים חוששים שמא לא תתרפא, ועל כן נפחת ערכו של הנחבל, אם כן יש להוכיח מדברי התוספות ש"וקרא דלקמיה" אינו נחשב כערכו של החפץ,

ובתוספות ר"ד כתב שאם עושים אומד אחד בלבד, אינו משלם לו אלא כמו צערו של חרש שאינו דומה לצערו של פקח, שהחרש הרגיש באותה שעה כשחירשו, אבל לאחר שחירשו אינו מרגיש בצער, והפיקח מרגיש בצער עד שיתרפא, וכן נמי בבושת. [ב"לחם משנה" חובל ומזיק ב יג משמע שרש"י רמב"ם וראב"ד חולקים על תוספות ורא"ש הנ"ל].

22. רא"ש.

23. דהא לא גרע מאהדקיה באינדרונא דלעיל דמחוייב ליה שבת – תוספות רבינו פרץ. [וכן שאר ארבעה דברים – ראב"ד].

ודחינן: אמרי בני הישיבה: **הכא במאי עסקינן: כגון שחירשו ולא עשה בו חבורה** ובאופן זה מחוייב הוא לשלם לו נזק, צער, ריפוי ובושת.⁽²⁾

ופרכינן: **והא אמר רבה: החורש את אביו** [מי שהכה את אביו ועשאו חרש] **נחרג, לפי שאי אפשר לחרישה באוזן בלא חבורה כי טיפתא דרמא** [טיפת דם] **נפלה ליה באודניה** [באזנו].

אם כן, אי אפשר לפרש רישא דמתניתין כגון שחירשו, דאי חירשו איכא נמי חבורה!?

על כרחך, לא עשה בו חבורה היכי דמי, כגון שהכהו על ידו וסופה לחזור ושמעת מינה דמשלם נזק ב"שבת הפוחתתו בדמים".

ודחינן: **אלא הכא במאי עסקינן כגון שגילחו** לשערותיו, והפחיתו מכספו בלא חבורה.

ומתמהינן: אי גילחו, הא מהדר הדר [סופו

אין מתחייבים על אותה עבירה אלא כרת או מלקות.

המכה את אביו ואמו [או אמו] **ולא עשה בהן חבורה**, שאינו מתחייב מיתת בית דין על הכאתו, חייב בכלל — נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת.

וכן החובל בחבירו **ביום הכיפורים** אפילו אם עשה בו חבורה **חייב בכלל** [נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת] ואף על פי שמתחייב כרת, אין הוא פטור מלשלם, היות ואין מיתת בית דין על מלאכה ביום הכיפורים.

האי "לא עשה בו חבורה" דקתני רישא, **היכי דמי** [איך מדובר]?

לאו, כגון שהכהו על ידו וסופו לחזור,⁽¹⁾ ואף על פי כן **קתני: חייב בכלל**, ו"נזק" בכלל, שמעת מינה שבת הפוחתתו בדמים וסופה לחזור משלם "נזק" ולא רק "שבת".

1. כי אם אין סופה לחזור, בודאי יש בה חבורה — רש"י ורשב"א.

2. הקשו התוספות: ואם תאמר ואמאי חייב בכלל, הא דמי כולן נותן?! [קא סלקא דעתין דאם חירשו אינו משלם לו אלא נזק, כמו דקא סלקא אדעתא דתוספות לעיל ד"ה נהי].

וכתבו: ולפירוש ר"י דלעיל דבודאי משלם לו צער ריפוי ובושת ניחא. [ומשלם לו על מה שהצטער בשעה שהכה אותו, ואם החבלה יכולה לגרום לכך שהחרש יחלה יותר וימות צריך לשלם לו דמי רפואתו, וגם משלם לו כמה היא בושתו של אדם כיוצא בזה להיות חרש — תוספות רי"ד לעיל].

ואף על פי שאינו משלם לו שבת, שהרי משלם לו דמי כולו בתורת "נזק" ושבת בכלל,

שאם לא תאמר כך, הרי היות שבודאי תחזור היד לקדמותה, נמצא שהעבד לא ירד בערכו, ומה שייך לשלם לו "נזק", אלא על כרחך אין העבד עכשיו נידון כאילו הוא שוה כמו שיהיה בעתיד — על פי "קהילות יעקב" סוף סימן ה. [וראה שם שרש"י חולק על זה].

ובספר "חידושי בתרא" הקשה דמאי נפקא מינה במה שבני אדם אינם בקיאים בכך שסוף היד לחזור, הא כיון דסופה לחזור, אם כן אין כאן "הפסד", ומאי טעמא מחוייב לשלם את מה שפחתו דמיו של הנחבל!?

ותירץ: גם "סופו לחזור" היזק והפסד הוא, דסוף סוף חסר משהו מגופו, אלא שהאומדנא היא לפי דעת בני אדם, כמה הם משלמים עכשיו על עבד במצב כזה.